

УКРАЇНЬСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ: ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ВИНИКНЕННЯ

Таравська Я. В.,

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри історії, археології і філософії

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

м. Мелітополь, Україна

Рушійною силою масового розгортання та поширення українського національного руху в першій половині XX століття стали вирішальні події Першої світової війни, яка остаточно визначила кінець старого світового порядку. Головним осередком української політичної еміграції початку XX ст. був Львів, де емігранти працювали в українських громадських інституціях і своєю активною діяльністю сприяли активізації революційного руху, спрямованого на знищення російським режимом українських політичних партій. За словами видатного українського історика Михайла Грушевського Галичина того часу являла собою своєрідний «П'ємонт культурного і політико-соціального відродження українського народу» [1, с. 105].

Метою дослідження є визначення соціально-політичних умов виникнення української політичної еміграції в першій половині XX ст.

За кордоном українці вперше заявили про себе і свої політичні позиції створенням 14 серпня 1914 р. політичної організації – Союзу визволення України (СВУ), який вже з вересня був перенесений до Відня [2, с. 145].

Новостворена безпартійна політична репрезентація національних, політичних та економічних інтересів українського народу в Росії,

головним політичним постулатом проголосила державну самостійність і соборність України. Головною метою СВУ була «організація національних сил на окупованій українській території, підготовка населення до нових форм громадського і державного життя, проголошення вивласнення великої земельної власності і фактично її переведенням громадським організаціям, фактична націоналізація органів адміністрації, самоврядування і суда, школи та ін.» [3, с. 9]. Все це загалом підготувало революційний вибух 1917-1923 рр., стало своєрідним підґрунтям для поширення ідеї України як незалежної держави.

У державотворчих процесах цього періоду активну участь брали як активні громадсько-політичні та культурні діячі, так і видатні представники української інтелігенції, які своєю активною громадянською позицією спромоглися суттєвих зрушень на шляху до утворення самостійної української держави. Протягом 1917-1918 рр. українці з усією гостротою вперше відчували та почали масово ідентифікувати себе українцями.

Після закінчення революційних подій, значна частина державно-політичної еліти, яка активно заявила про себе в скрутні для України часи, вимушена була емігрувати за кордон.

Так, по-різному склалася доля членів Центральної Ради, яку детально описує у своїй праці С. Білокінь: «Частина з них загинула у часи військового лихоліття. Ті ж члени УЦР, котрі проживали на території УСРР, були репресовані, а тих, хто перебував за кордоном, знищено у 20-ті роки. Це – М. Галаган, І. Фещенко-Чопівський, В. Садовський, М. Славінський, М. Залізник. Наприкінці 1953 року на еміграції віднайшлося 12 колишніх членів українського парламенту, що підтримували між собою стосунки й спромоглися на спільну акцію» [4, с. 242]. Вимушені були емігрувати і провідні діячі українського національно-визвольного руху першої половини ХХ ст. (М. Грушевський, В. Винниченко, П.

Скоропадський, С. Петлюра та ін.).

Слід зазначити, що частина з тих політичних діячів, які розпочали активну роботу ще на початку першої світової війни, так в Україну й не встигли повернутися, а продовжували роботу за кордоном серед українських військовополонених. Отже, поява української політичної еміграції спричинена розгортанням українського національного руху в часи першої світової війни і початку української революції, апогеєм виходу на еміграцію значної частини української провідної верстви стала військова поразка від більшовиків восени 1920 року Армії УНР. Про кількісний вимір української еміграції загалом С. Петлюра писав: «В одній тільки Польщі нашої еміграції з Великої України не менше ніж 35 тисяч. Кількість українців, що примушена була покинути Рідний край одночасно з Московською Добровольчеською Армією, так само доходить до 30 тисяч. Коли додати до цих чисел тих українців, що емігрували до Румунії, а також і тих, що на протязі 1921 та 1922 років вивтікали з України за кордон, то загальне число українських емігрантів не буде перевищувати поважну цифру – 100 тис. Людей» [5, с. 232]. Завдання, що їх накреслив перед еміграцією С. Петлюра, – це була своєрідна програма дій. Не тільки й не стільки аналіз того, чому програли, як головні завдання у повсякденній праці. Причому в усіх галузях. У роботі головною цінністю вважав людей. «Слід берегти, тих діячів наших, що мають сталеву волю, ясність думки, здатність до праці, тактовність в обходженні з людьми, політичну освіту, широкий масштаб в роботі і чесно ставляться як до своїх обов'язків, так і до державних грошей» [5, с. 237].

На еміграції напружена робота мала охопити усі сфери життєдіяльності українців, а надто систему освіти й набуття досвіду, який би в майбутньому не просто засвідчив кваліфікаційний рівень українців, а й дозволив скористатися ним по поверненню на Батьківщину. Один із українських дипломатів Олександр Шульгин так писав: «Активну

національну політику великого народу можна провадити або сидючи на своїй власній землі, маючи свій уряд, військо і всі атрибути держави, або ж на гіркий кінець така політика мусить вестися принаймні екстериторіяльно, себто людьми, що не мають батьківщини, себто емігрантами, нині власниками «нансеновського паспорту» [6, с. 11].

Перебували в еміграції й представники тих українських політичних течій, які були в опозиції до ДЦ УНР в екзилі (гетьманці та українські есери), проте в процесі життєдіяльності в країнах проживання їхні долі часто перепліталися, і політичні протиріччя не завжди визначали людські міжособистісні стосунки. Окрім того, на еміграції опинилися й ті колишні державні службовці українських урядів, котрі вважали себе представниками вже не існуючої держави – Росії, російськими підданими, хоча за походженням були українцями (І. Кістяківський, М. Чубинський, П. Савицький, (якого навіть самі росіяни називали «одним із найскладніших і суперечливих людей, особливо в соціально-політичному середовищі»), В. Зіньківський, Ф. Лизогуб та ін.). В. Трощинський називає одну з особливостей «формування української політичної еміграції, зокрема з Наддніпрянщини, яка полягала в тому, що цей процес розпочався у зв'язку з внутріукраїнською політичною боротьбою. Ця боротьба (в інших формах) продовжилась і після переміщення за кордон тисячних мас українського громадянства...» [7, с. 16].

Таким чином, причинами появи української політичної еміграції у 20-х рр. ХХ ст. були: Перша світова війна, у ході якої українське питання актуалізувалося як у внутрішньому вияві протистоянь, так і на міжнародній арені; поразка українського політичного проводу у військовому протистоянні більшовикам і нездатність його консолідуватися у тактичних і стратегічних питаннях для захисту на міжнародній арені загальноукраїнського інтересу; використання можливостей перебування в еміграції для проведення наукової та культурної праці, як особливість

екстраполяції попереднього життєвого досвіду в історично нових умовах; ідеологічна несприйнятність іноземного владного чинника на українських землях, а відтак – продовження боротьби проти існуючих в межах території України інших, владних структур. Тобто, однією з причин появи української політичної еміграції став політичний вибір провідних українських діячів періоду Української революції.

При загальній характеристиці політичної еміграції часів Української революції можна виділити декілька хвиль її виходу з України. Першу хвилю у серпні 1914 року започаткували члени Союзу Визволення України, які брали активну участь у боротьбі проти Російської імперії і не встигли чи не змогли повернутися в УНР. У ході першої світової війни та розгортанні революції сюди влилися військовополонені та біженці різних категорій. Другу хвилю започаткував уряд гетьмана Павла Скоропадського у грудні 1918 р. Згодом до неї приєдналися військові та цивільні урядовці різних рангів, які перебували в урядах та «білих» арміях Денікіна і Врангеля. Третя хвиля – березень 1919-1920 рр. – зумовлена політичним протистоянням між різними українськими партіями (наприклад, від'їзд М. Грушевського, Є. Петрушевича та ін.); військовою поразкою від більшовиків і передачею під контроль Польщі частини західноукраїнських земель. Четверту хвилю склали втікачі від більшовицького та інших іноземних режимів, що встановилися в Україні у 20-х рр. XX ст. Це були різноманітні за своїм соціальним статусом люди, проте вони так чи інакше були самі (чи їхні рідні) пов'язані з попередньою діяльністю в українських урядах.

Література:

1. Грушевський М. Украинский Пьемонт / Михайло Грушевський // Украинский вестник. – 1906. – № 2. – С.105.
2. Патер І. Союз визволення України та українське питання в політиці

Центральних держав 1914–1918 рр. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць / НАН України Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Вип. 3–4. – Львів, 1997. – С. 140-162.

3. ЦДАВО України, ф. 4405, оп. 1, спр. 209, арк. 9.

4. Білокін С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.). Джерелознавче дослідження. – К., 1999. – С. 236-246.

5. Петлюра С. Сучасна українська еміграція та її завдання // Симон Петлюра. Статті. – К.: «Дніпро», 1993. – С. 232.

6. Шульгін О. Без території: Ідеологія та чин Уряду У.Н.Р. на чужині. З передмовою Вячеслава Прокоповича. – Paris, Вид-во «Меч», 1934 – 221 с.

7. Троцинський В. П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціальне-політичне явище. – К.: Інтел, 1994. – 98 с.